

Child Safety Now. Towards Effective Case Management for Families in Child Protection and Youth Parole Services

I. Busschers

Samenvatting

Dit proefschrift gaat over casemanagement van gezinnen binnen jeugdbescherming en jeugdreclassering. Bij kinderen en jongeren in deze gezinnen bestaat een onveilige opvoed- of opgroeisituatie. Om daar verandering in te brengen, hebben zij ondersteuning of zorg nodig van verschillende diensten of organisaties. Deze zorg is meestal georganiseerd in verschillende onderdelen van het (zorg)systeem (bijvoorbeeld jeugdhulp, geestelijke gezondheidszorg en onderwijs). Bovendien is de veelheid aan behoeften vaak gecombineerd met een gebrek aan motivatie voor verandering en weerstand tegenover professionals. Een casemanagement aanpak is nodig om deze gezinnen te motiveren en hen te ondersteunen om daadwerkelijk de hulp te kunnen ontvangen die zij nodig hebben, om dit vol te houden en om deze zorg te coördineren.

Tot op heden is casemanagement binnen jeugdbescherming en jeugdreclassering weinig onderzocht. Wel is er steeds meer aandacht voor casemanagement als model voor het werken met kinderen in gezinnen met meervoudige en complexe problematiek, en is de praktijk van casemanagement zich aan het ontwikkelen en professionaliseren.

Met dit proefschrift is kennis vergaard over de haalbaarheid van een geïntegreerde en systeemgerichte casemanagement aanpak binnen jeugdbescherming en jeugdreclassering. Hiertoe is in de eerste studie de bestaande aanpak voor jeugdbescherming in Nederland geëvalueerd: de Deltamethode voor Gezinsvoogdij. Dit leverde inzicht op welke elementen belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een effectievere aanpak van casemanagement, namelijk: een doelgerichte aanpak, een 'één gezin, één plan, één werker'-benadering en een

programmatrouwe uitvoering van de methode. Deze bevindingen leverden empirisch bewijs ter ondersteuning van een geïntegreerde aanpak van jeugdbescherming en jeugdreclassering.

Vanuit het Ministerie van Justitie kregen jeugdbeschermingsorganisaties de opdracht hun werkwijze te verbeteren om een einde te maken aan de langdurende begeleidingstrajecten van gezinnen, het hoge recidivepercentage bij jeugdreclassering en het gebrek aan continuïteit van zorg en de versnippering binnen het systeem. Jeugdbeschermingsorganisaties hebben aparte afdelingen voor jeugdbescherming en jeugdreclassering en maatregelen worden opgelegd aan individuele jeugdigen. Daardoor kwam het regelmatig voor dat in één gezin verschillende casemanagers bezig waren die ieder op zichzelf jeugdhulpverlener, gezinsvoogd of jeugdreclasseerder waren van één van de kinderen binnen hetzelfde gezin. Daarnaast was in gezinnen sprake van zowel een jeugdbeschermings- als een jeugdreclasseringsmaatregel of volgden verschillende maatregelen elkaar op. Als gevolg daarvan hadden gezinnen tegelijkertijd met meerdere casemanagers of een reeks van casemanagers te maken. In de regio Amsterdam besloot de Jeugdbescherming voor een systeemgerichte aanpak te kiezen voor alle gezinnen die bij hen werden aangemeld. Om deze systeembenadering volledig tot zijn recht te laten komen, was integratie van jeugdhulpverlening, jeugdbescherming en jeugdreclassering essentieel.

Inzicht was nodig in hoe een geïntegreerde en systeemgerichte aanpak moest worden ontworpen en wat de kernelementen van een dergelijke aanpak zijn. Naast het feit dat in de praktijk al bleek dat jeugdbescherming en jeugdreclassering zich vaak afspelen in dezelfde gezinnen, waren er ook theoretische argumenten voor een geïntegreerde en systeemgerichte aanpak. De tweede studie leverde theoretische onderbouwing voor een dergelijk aanpak bij kinderen en jongeren die in aanraking komen met jeugdbescherming en jeugdreclassering. De integratie in een systeemgerichte aanpak was gebaseerd op drie inzichten; zowel delinquentie als

kindermishandeling kunnen worden verklaard vanuit een bio-ecologisch perspectief, er is een overlap in risicofactoren op gezinsniveau en betrokkenheid van het gezin(systeem) is nodig voor activering, motivatie en verandering.

Uit de theorie blijkt bovendien dat *het activeren en integreren van het netwerk van het kind en het gezin* van groot belang is voor effectief casemanagement. Het lijkt daarom essentieel om dit ecosysteem waarbinnen interventies worden ingezet in beschouwing te nemen. Dit is nodig om een veilige en gezonde ontwikkelingssituatie te bereiken en te behouden, aangezien professionele betrokkenheid, vooral van jeugdbescherming en jeugdreclassering, tijdelijk is.

De geïntegreerde en systeemgerichte aanpak die Jeugdbescherming Regio Amsterdam heeft ontwikkeld en geïmplementeerd, is bekend onder de naam Intensief Systeemgericht Casemanagement (in het Engels: Intensive Family Case Management, IFCM). IFCM beoogt de veiligheid van kinderen te bereiken en het risico voor toekomstige onveiligheid te verminderen, ongeacht of deze onveiligheid wordt veroorzaakt door (gebrekkige) opvoeding door ouders (jeugdbescherming) of door het (antisociale) gedrag van de jeugdige zelf (jeugdreclassering). IFCM is gebaseerd op de aanpak Functional Family Parole services (FFP). FFP is ontwikkeld voor jeugdreclassering in de Verenigde Staten en wordt daar erkend als een evidence-based practice.

Belangrijk in IFCM, en onderscheidend ten opzichte van andere methoden voor casemanagement, zijn de meer gedetailleerde elementen van *verbinden en motiveren* van het gezin en het sociale netwerk om cliënten te activeren. Deze elementen bevatten verschillende gesprekstechnieken afkomstig uit de cognitieve gedragstherapie. Vanuit een systeemperspectief worden de oorzaken van de problematiek geanalyseerd teneinde deze oorzaken (in tegenstelling tot de symptomen) te onderkennen en te kunnen beïnvloeden door het inzetten van de meest

passende hulpverlening. Hierbij wordt specifiek aandacht besteed aan de onderlinge verhoudingen binnen het gezin om te zien wie of wat deze patronen in stand houdt en/of kan beïnvloeden. Verbinding van de casemanager met het gezin en motivatie van het hele gezin zijn vereisten alvorens gezinnen kunnen worden doorverwezen naar interventies die ze nodig hebben, en om uitval en terugval tijdens en na deze interventies te voorkomen. IFCM volgt het Risk, Need, and Responsivity (RNR)-model van Andrews en Bonta (2010).

Dit proefschrift beschrijft de doelgroep en de kernelementen van IFCM, die samen bepalen hoe professionals met de gezinnen samenwerken om positieve resultaten te bereiken voor de veiligheid van alle kinderen in het gezin. In de derde studie zijn de tien kernelementen van IFCM vastgesteld en geëxpliciteerd; tezamen beschrijven ze de noodzakelijke handelingen van casemanagers. Het vaststellen en operationaliseren van de kernelementen was een essentiële stap om onderzoek mogelijk te maken naar de toepassing van IFCM in de praktijk.

Het tweede deel van dit proefschrift onderzocht of een geïntegreerde en systeemgerichte casemanagement aanpak met voldoende kwaliteit geïmplementeerd kan worden. IFCM gaat gepaard met aandacht voor de implementatie om zo een hoogwaardige toepassing te garanderen en daarmee de gewenste uitkomsten te bereiken. In dit proefschrift is kennis opgedaan over welke stappen moeten worden gevolgd bij het implementeren van een nieuwe aanpak. Er is beargumenteerd dat een valide instrument nodig is voor het meten van programmatrouw: de mate waarin de methodiek wordt uitgevoerd zoals bedoeld. De vierde studie bekeek daarom het programmatrouwinstrument van FFP: de Global Rating Measure (FFP-GRM). De resultaten bevestigden een goede fit van de factorstructuur en een goede tot uitstekende interne consistentie van de FFP-GRM. Dit wordt voldoende geacht om het gebruik ervan te rechtvaardigen.

Daarna beschrijft studie 5 de uitvoering van IFCM in de praktijk. De resultaten laten zien dat er korte tijd na de implementatie nog geen voldoende niveau van IFCM programmatrouw bereikt is, maar het is bekend dat het ongeveer vier jaar kan duren om een nieuwe aanpak te implementeren. Uit de gegevens bleek dat casemanagers zich richtten op de veiligheid van de kinderen in de gezinnen, maar dat ze nog moeite hadden met het adequaat toepassen van de systeemgerichte aanpak. De verwachting is dat door het bieden van continue ondersteuning bij de uitvoering van de methodiek de mate van programmatrouw zal gaan toenemen.

Als laatste stap is in studie 6 onderzocht hoe de reflectiemiddelen binnen de ondersteuning (het gebruik van instrumenten voor programmatrouw en actieve leermethoden in de wekelijkse supervisie van casemanagers) zijn toegepast en wat de facilitators en barrières zijn voor de implementatie hiervan. De resultaten lieten zien dat de instrumenten voor programmatrouw gebruikt werden, maar niet met de afgesproken frequentie. De actieve leermethoden werden in mindere mate gebruikt. De studie biedt concrete aanknopingspunten om deze reflectiemiddelen meer in te zetten en daarmee de kwaliteit van de uitvoering van de methodiek te bevorderen. De uitkomsten onderstrepen het belang van supervisie op basis van actieve leermethoden om de kwaliteit van de uitvoering te stimuleren en borgen. Tegelijkertijd laat deze studie zien dat meerdere acties en voortdurende inspanning essentieel zijn om de benodigde ondersteuning te bieden aan professionals, en dat de implementatie van dergelijke ondersteuning een proces op zich is.

Concluderend toont dit proefschrift aan, dat er empirische en theoretische onderbouwing is voor de toepassing van een geïntegreerde en systeemgerichte casemanagement aanpak voor jeugdbescherming en jeugdreclassering, om zo kinderen en jongeren van wie de veiligheid in het

geding is effectief te ondersteunen. Vanuit het perspectief van het gezin lijkt een integratieve en systemische aanpak wenselijk, omdat hiermee betrokkenheid van meerdere of opeenvolgende casemanagers (en mogelijk ook andere professionals) wordt voorkomen. Belangrijk hierbij zijn wel een sterke focus op implementatie en continue aandacht voor kwaliteitsborging in de dagelijkse praktijk. Dit vereist een voortdurende inspanning van medewerkers op alle niveaus in de organisatie, aangezien een hoogwaardige toepassing van een systeemgerichte aanpak niet eenvoudig is. Met dit proefschrift is de basis gelegd voor onderzoek naar de effectiviteit van IFCM in de jeugdbescherming en jeugdreclassering.